

Wallerstein: Marx'ı Kendisinden Okuyun Başkalarından Değil

"Onunla ilgili şeyler okumayın, bizzat Marx'ın yazdıklarını okuyun. Onunla ilgili konuşan çok az insan aslında Marx'ı okumuştur. Karl Marx'ı okuyun!"

30 yıldır neoliberal ideoloji ve politikaları dünyada genelinde tartışmasız şekilde baskın. Bununla beraber, 2008 ekonomik krizi, toplumdaki derin eşitsizlik, küresel ölçekte Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki ekonomik uçurum, aciliyetle çözülmeyi bekleyen ekolojik sorunlar birçok bilim insanı, ekonomik analist ve politikacıyı kapitalizmin geleceğini tekrardan tartışmaya ve bir alternatif arayışına itti.

Bu bağlamda, neredeyse dünyanın her yerinde, 5 Mayıs 1818 doğumlu Marx'ın 200. doğum günü vesilesiyle "Marx'ın dirilişi" söz konusu. Geçmişte Marksist-Leninist dogmatizmle haksızca ilişkilendirilen ve sonrasında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla alelacele "kovulan" bir yazarın hakkı iade ediliyor.

Marx'a dönüşü anlamak için elzem olan kapitalizmin mantığını ve dinamiklerini anlamaktır. Onun çalışmaları aynı zamanda kapitalizmin yerine konulan diğer üretim şekillerinin neden başarısız olduğuna dair titiz bir kaynak sunuyor. Önceki başarısızlıkların açıklaması güncel alternatif arayışları için önemli.

Immanuel Wallerstein, Yale Üniversitesi'nde kıdemli araştırma görevlisi, yaşayan en büyük sosyologlardan ve Marx'ı tartışmak için en uygun bilim insanlarından biri.

Wallerstein çok uzun zamandır bir Marx okuru ve onun devrimci teorilerinden etkilenmiş biri. Wallerstein 30'dan daha fazla kitabın yazarı, kitapları birçok dile çevrilmiş. Çok bilinen kitabı ***The Modern World-System (Modern Dünya Sistemi)*** 1974 ve 2011 arasında 4 ciltte yayımlandı.

Kanada York Üniversitesi'nden Marcello Musto, Wallerstein ile Marx üzerine konuştu.

Profesör Wallerstein, "gerçekten varolan sosyalizm" in yok oluşunun üzerinden 30 yıl geçmesine rağmen Karl Marx'ın günümüz dünyasını açıklamadaki becerisi devam ediyor, yayınlara, tartışmalar Marx'ı konu alıyor. Bu şaşırtıcı mı? Sizce Marx'ın fikirleri kapitalizme alternatif arayanlar için geçerliliğini koruyor mu?

Marx'la ilgili eski bir hikaye anlatılır: onu ön kapıdan kovarsınız ve arka camdan tekrar girer. Bir kez daha bu oldu. Marx geçerliliğini koruyor çünkü bugün çözmeye çalıştığımız sorunlar Marx'ın daha önce değindiği konulardı. Bir başka sebep ise Marx'ın diğer yazarlara göre savlarının çok farklı olması. Ben de dahil olmak üzere birçok köşe yazarı ve bilim insanı Marx'ı çok faydalı buluyor. 1989'daki tahminlerin aksine bugünlerde yeni bir popülerliğe sahip.

Berlin Duvarı'nın yıkılışı Marx'ı, kendisinin toplum anlayışına çok az uyan bir ideolojiden kurtardı. Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından ortaya çıkan siyasi ortam Marx'ı bir devlet aygıtının sembolü olmaktan kurtardı. Marx'ın dünyayı yorumunun hangi kısmı ilgi çekmeye devam ediyor?

Bana göre insanlar Marx'ın dünya görüşünü "sınıf mücadelesi" bağlamında ele alıyor. Marx'ı güncel olayların ışığında okuduğumda sınıf mücadelesi bana göre Küresel Sol olarak adlandırdığım, dünya

nüfusunun gelir düzeyine bakımından alttaki yüzde 80'ine denk gelen insanları, nüfusun belki de yüzde 1'ine denk gelen Küresel Sağ'a karşı temsil etme çabasını anlatıyor. Mücadele diğer yüzde 19 için veriliyor. Bu kesimi kendi tarafına çekmek için çabalıyor.

Dünya sisteminin yapısal krizler yaşadığı bir dönemde yaşıyoruz. Mevcut kapitalist düzen ayakta kalamayacak fakat kimse yerine neyin konulacağını kesin olarak bilemiyor. Ben iki ihtimalin olduğuna ikna oldum: biri "Davos Ruhü". World Economic Forum of Davos (Dünya Ekonomik Forumu Davos)'un amacı sosyal hiyerarşi, sömürü ve en önemlisi sermayenin tek elde toplanması gibi kapitalizmin en kötü özelliklerini kurumsallaştıran bir sistem yaratmak.

Alternatifi ise daha demokratik ve eşitlikçi olması gereken bir sistem. Sınıf mücadelesi, gelecekte kapitalizmin yerine gelecek sistemi etkilemek adına yapılan bir girişim.

Sizin orta sınıfla ilgili düşünceniz bana Antonio Gramsci'nin "egemenlik" fikrini hatırlatıyor ama bence burada önemli olan aynı zamanda kitlelerin -bahsettiğiniz yüzde 80- siyasete dahil olma noktasında nasıl motive edileceği. Bu durum, dünya nüfusunun çoğunun yaşadığı ve geçtiğimiz on yıllarda eşitsizliğin artmasına rağmen buna karşı hareketlerin eskilerine nispeten güçsüz olduğu küresel Güney'de daha da aciliyet arz ediyor. Bu bölgelerde neoliberal küreselleşme karşıtlığı kökten dinciliğe ve yabancı düşmanı partilere destek olarak kanalize ediliyor. Bu olayı Avrupa'da da artarak görüyoruz.

Soru şu: Marx bize yeni senaryoyu anlamada yardımcı olur mu? Son dönemlerde yayımlanan çalışmalarda sizin deyiminizle "arka cam"ın açılmasına katkıda bulunacak yeni Marx yorumları yapılıyor. Kapitalist toplumun çelişkilerini anlatırken sermaye-işçi çatışmasının ötesinde daha farklı alanlarda çalışmasını genişleten bir Marx ortaya çıktı. Aslında, Marx çalışmalarının çoğunu Avrupalı olmayan toplumlar ve kapitalizmde sömürgeciliğin az gelişmiş ülkelerdeki yıkıcı rolü konularında yaptı. Marx'ın sosyalizm anlayışını üretim güçlerinin gelişimiyle bir tutan yaygın inanışın aksine Marx'ın çalışmalarında birinci planda olan ekolojik sorunlardı.

Son olarak Marx, bilim insanlarının çoğunun onunla ilgili konuşurken görmezden geldikleri birçok konuya ilgiliydi. Bunların arasında teknolojinin potansiyeli, milliyetçilik eleştirisi, devlet kontrolü olmaksızın toplu mülkiyet sahipliği arayışı, modern toplumda bireysel özgürlüğe duyulan ihtiyaç gibi temelinde günümüz konularını ilgilendiren konular var. Marx'ın bu yeni ortaya çıkan ve ona olan ilgiyi önümüzdeki yıllarda da süreceğini varsaymanıza neden olan yeni yönleri dışında, Marx'ın en çok bilinen ve size göre bugün tekrar üstünde düşünölmeye değer bulduğunuz fikirleri neler?

İlk olarak, Marx kapitalizmin toplumun doğal düzeni olmadığına dair en iyi açıklamayı yaptı. ***The Poverty of Philosophy*** (Felsefenin Sefaleti) kitabını sadece 29 yaşındayken yayımladı ve kapitalist ilişkilerin "zamandan bağımsız doğa kuralları" olduğunu savunan burjuva politik ekonomistleriyle dalga geçti. Marx buna karşılık ilgili "feodalizm çağı kurumlarından beri burjuva toplumunkinden farklı üretim ilişkilerinin olduğunu" yazdıysa da ekonomistler kapitalizmi "doğal ve ebedi" olarak tanımlamaya devam ettiler. ***Historical Capitalism*** (Tarihi Kapitalizm) adlı kitabımda ana akım siyasi ekonomistlerin muğlak ve belirsiz fikirlerine karşı çıkarak kapitalizmin tarihte ortaya çıktığını savundum. Birçok kez tarihi kapitalizmle bağı olmayan bir kapitalizmin var olmadığını savundum. Benim için bu, bu kadar basit ve bunu büyük bir oranda Marx'a borçluyuz.

İkincisi, "ilkel birikim"ın altını çizmek istiyorum. Bahsettiğim kavram köylü sınıfının topraklarını kaybetmesini ve bunun kapitalizmde oynadığı rolle ilgili. Marx bunun burjuva sınıfının egemenliğinin kuruluşunda kilit rol oynadığını çok iyi anlamıştı. Kapitalizmin başında bu vardı ve hala da var.

Son olarak, "kişisel mülkiyet ve komünizm" konusunda daha derinlemesine düşünülmesini isterdim. Sovyetler Birliği'nde kurulan sistemde, özellikle Stalin döneminde, devlet mülkiyetlerin sahibiydi fakat bu halkın baskıya uğramasını ya da sömürülmesini engellemedi. Stalin'in yaptığı gibi, bir ülkede sosyalizmi konuşmak o döneme kadar Marx dahil kimsenin aklında yoktu.

Üretim araçlarının kamu mülkiyeti altında olması bir ihtimal. Üretim araçları ayrıca toplu olarak insanlar tarafından da sahiplenilebilir. Fakat eğer daha iyi bir toplum kurmak istiyorsak kimin üretimi yaptığı ve üretim fazlalığının kim tarafından alındığını bilmemiz gerekir. Bunun kapitalizmle karşılaştırıldığında tamamen yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Benim için kilit soru bu.

2018 yılı Marx'ın 200. doğum günü ve bu yüzden yeni kitaplar ve filmler ona ithaf ediliyor.

Marx'ın hayatında özellikle ilginç bulduğunuz bir dönem var mı?

Marx oldukça zor bir hayat sürdü. Ciddi anlamda fakirlikle mücadele etmek zorundaydı ve Friedrich Engels gibi kendisine yardım edecek bir yoldaşa sahip olduğu için şanslıydı. Duygusal hayatı da kolay değildi ve hayatının çalışmasını ısrarla sürdürmesi, yani kapitalizmin çalışma prensiplerini anlamaya çabası takdire değer. Marx eski çağları açıklamak ya da gelecekteki sosyalizmin nasıl olacağını tanımlamak istemedi. Kendine verdiği görevler bunlar değildi. İçinde yaşadığı kapitalist dünyayı anlamak istedi.

Tüm hayatı boyunca, Marx Londra'daki British Museum'un kitapları arasında kendini izole etmiş bir bilim insanı değil, her zaman dönemindeki mücadelelere katılan militan bir devrimciydi. Aktivizmi sebebiyle gençliğinde Fransa, Belçika ve Almanya'dan sürgün edildi. Ayrıca 1848 devrimleri başarısız olduğunda İngiltere'ye sürgün edildi. Gazeteleri, dergileri destekledi ve elinden gelen her şekilde işçi hareketlerine destek verdi. Sonrasında, 1864 - 1872 yılları arasında "International Working Men's Association" (Birinci Enternasyonel/Uluslararası Emekçiler Birliği) isimli çalışan sınıfın ilk uluslararası örgütünün liderliğini yaptı. Bu süreç içinde 1871'de tarihte ilk sosyalist deneme olarak geçen Paris Komünü'nün savundu.

Evet, bu doğru. Marx'ın militanlığını hatırlamak önemli. Senin de **Workers Unite!** (İşçiler Birleşin!) adlı kitabında belirttiğin gibi Birinci Enternasyonel'de fiziksel olarak birbirlerinden uzak insanların bulunduğu bir örgütte, kolay iletişim mekanizmalarının olmadığı bir zamanda Marx'ın olağandışı bir rolü vardı. Marx'ın siyasi aktiviteleri arasında gazetecilik de vardı. Daha büyük kitlelere ulaşmak için hayatının çoğunda gazeteciliği sürdürdü.

Bir gelir elde etmek için gazetecilik yaptı ama siyasi aktivite olarak katkılarını gördü. Tarafsız olmak gibi bir anlayışı yoktu. Her zaman kendini adanmış bir gazeteciye.

2017 yılında, Rus Devrimi'nin 100. yılı sebebiyle bazı araştırmacılar Marx ve onun 20. yüzyılda iktidarda olan kendi stillerini yaratan takipçileri arasında karşılaştırma yaptılar. Marx ve onlar arasındaki en büyük fark nedir?

Marx'ın yazıları onun düşüncelerinin basit yorumlarına göre aydınlatıcı, çözümünü zor ve değişiktir. Marx'ın şu ünlü çıkışını unutmamak gerekir: "Eğer bu Marksizm ise kesin olan şu ki ben Marksist değilim".

Marx, fikirlerini kesin biçimde empoze etmeye çalışanların aksine dünyanın gerçekleriyle baş etmeye hazırды. Sık sık fikir değiştirdi. Yaşadığı dünyada gördüğü problemleri sürekli olarak çözme arayışındaydı. Bu yüzden hala yararlı ve kullanışlı bir kılavuz.

Son olarak, Marx'ı tanımayan genç kuşağa ne söylemek istersiniz?

İlk olarak, onu okumaları gerektiğini söylemeliyim. Onunla ilgili şeyler okumayın, bizzat Marx'ın yazdıklarını okuyun. Onunla ilgili konuşan çok az insan aslında Marx'ı okumuştur. Aynısı Adam Smith için de geçerlidir. Genellikle insanlar bu klasiklerle ilgili yayınlar okurlar.

Başka insanların yaptığı özetler üzerinden onlarla ilgili bilgilenirler. Böylece zamandan tasarruf etmeye çalışırlar fakat aslında bu şekilde yapılan okumalar zaman kaybıdır. İnsanlar enteresan karakterler hakkında okuma yapmalıdır ve şüphe yok ki Marx 19. ve 20. yüzyılın en ilgi çekici bilginlerinden biridir. Ne yazdığı konuların çeşitliliği ne de analizlerinin kalitesi bakımından eşi yoktur. Yani genç nesillere mesajım Marx'ın keşfedilmeye fazlasıyla değer olduğudur fakat kesinlikle onu, onu, onu okuyun. Karl Marx'ı okuyun!

Wallerstein ve Musto kimdir?

Immanuel Wallerstein: Sosyolog, 1976'dan bu yana New York Binghamton Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü, Fernand Braudel Ekonomi, Tarihsel Sistemler ve Uygarlık Araştırmaları Merkezi müdürü. Temel yapıtı niteliğindeki *Modern Dünya Sistemi* adlı kitabını üç cilt halinde 1974, 1980 ve 1989 yıllarında yayımladı ve sosyal bilimlerde verimli bir damarın ortaya çıkmasına yol açtı. "Dünya sistemleri analizi" olarak bilinen bu anlayış ve çalışma tarzı mevcut kapitalizm analizlerine geniş bir bakış açısı ve tarihsellik boyutu getirdi. 1968'de Columbia Üniversitesi'ndeki reform hareketinde etkindi. 1971'de Montreal'de McGill Üniversitesi'ndeydi. 1955-1970 döneminde başlıca araştırma alanı Afrika'ydı. 1961'de *Africa: the Politics of Independence* adlı çalışması, 1967'de ise *Africa: the Politics of Unity* adlı çalışması yayımlandı.

1994-98 döneminde Uluslararası Sosyoloji Derneği başkanıydı. 1930 New York doğumlu.

Türkçedeki eserleri

Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık (Metis, 1992), **İrk Ulus Sınıf** (Étienne Balibar ile birlikte, Metis, 1993), **Jeopolitik ve Jeokültür** (İz, 1993), **Sistem Karşıtı**

Hareketler (Giovanni Arrighi, Terence K. Hopkins ile birlikte, Metis, 1995), **Liberalizmden**

Sonra (Metis, 1998), **Sosyal Bilimleri Düşünmemek** (Avesta, 1999), **Geçiş Çağı, Dünya**

Sisteminin Yörüngesi, 1945-2025 (Hopkins ile birlikte, Avesta, 2000), **Bildiğimiz Dünyanın**

Sonu (Metis, 2000), **Güncel Yorumlar** (Aram, 2001), **Ütopistik ya da 21. Yüzyılın Tarihsel**

Seçimleri (Avesta, 2001), **Amerikan Gücünün Gerileyişi** (Metis, 2004), **Dünya Sistemleri**

Analizi: Bir Giriş (Aram, 2004), **Modern Dünya Sistemi 1, 2** (Bakış, 2004, 2005), **Avrupa**

Evrenselciliği (Aram, 2007). **Kapitalizmin Geleceği Var mı?** (Randall Collins, Michael

Mann, Georgi Derluguian, Craig Calhoun ile birlikte, Metis 2014) iwallerstein.com

Marcello Musto Toronto - Kanada York Üniversitesi'nde Siyaset Teorisi profesörü. Karl Marx'ın Grundrisse (Routledge, 2008) adlı kitabın edisyonunu yaptı. **Bugün için**

Marx (Routledge, 2012); **İşçiler Birleşin!** (Bloomsbury, 2014) ve **Bir Başka**

Marx (Bloomsbury, 2018) kitapların yazarı. 1976 İtalya, Napoli doğumlu. marcellomusto.org